

# ПРИВРЕДНО ПРАВО

VIII



# ***НЕУТРАЛНИ БАНКАРСКИ ПОСЛОВИ***

- ▶ **Неутрални банкарски послови** су услужни послови банкарске организације јер се у овим пословима банка не појављу ни у улози дужника ни улози повериоца. У неутралне банкарске послове спадају банкарски послови у вези са руковањем и одржавањем хартија од вредности, уговор о сефу, послови акредитива, компензациони послови, инкасо послови, клириншки, банкарске гаранције.
- ▶ **Руковање и одржавање хартија од вредности** – подразумева редовно наплаћивање камата, ануитета obroка главнице, уредно стављање приговора, рекламације, благовремено вршење одговарајућих исплата и других прописних радњи у зависности од врсте и карактера хартије од вредности.

- ▶ Банкарска организација наплаћене износе у вези хартија од вредности ставља на располагање депоненту непосредно или уписом на текући рачун депонента, ако депонент има текући рачун код те банкарске организације. Банкарска организација дужна је у свако доба да депоненту на његов захтев врати хартије од вредности, и то по правилу у оном месту у коме су хартије од вредности предате банци. Обавеза враћања хартија од вредности у свако доба, увек претпоставља враћање хартија од вредности депоненту или лицу које он овласти, без обзира на то што може бити очигледно да те хартије од вредности припадају неком трећем лицу. Овај банкарски неутрални посао често је пропратна појава банкарском послу издавања хартија од вредности од стране банкарске организације у своје или туђе име, али увек на туђи рачун, тј. на рачун депонента.

- ▶ **Уговор о сефу** је уговор којим се ствара обавеза банкарској организацији да стави на употребу кориснику сеф за одређени временски период, а корисник сефа се обавезује овим уговором да плати банкарској организацији одређену надокнаду за коришћење сефа.
- ▶ Сеф је нумерисан преградак у банковном трезору који банка издаје за чување новца или вредносних папира. Увек постоје два кључа. Један код корисника сефа други код радника банке. До сефа се може доћи уз пратњу радника банке и само у радно време банке. Банкарска организација је дужна да чува, као банкарску тајну, све податке и чињенице у вези са уговором о сефу и кориснику из овог уговора.

- ▶ У погледу својих потраживања из уговора о сефу, банка има првенствено право наплате из новчаних износа и продајом других вредности у наведеном сефу.
- ▶ Банкарска организација дужна је да чува, као банкарску тајну, све податке и чињенице у вези са уговором о сефу и кориснику из овог уговора.

- ▶ **Послови акредитива** - Акредитив је један од најзначајнијих облика плаћања у спољној трговини, а код нас добија све већи значај и у унутрашњем платном промету.
- ▶ Код посла акредитива, банкарска организација преузима обавезу да по налогу клијента код себе или код неке друге банке стави неком трећем лицу на располагање одређену своту новца у уговорено време и на уговорени начин.
- ▶ Код овога посла, најчешће се појављују три или четири различита учесника:
  1. клијент банке, који банци даје налог за отварање акредитива
  2. корисник акредитива, тј. треће лице коме се ставља на располагање одређена свота новца на уговорени начин
  3. банка којој се даје налог за отварање акредитива и која отвара акредитив код себе или код друге банке

4. банка која испуњава налог претходне банке у погледу отварања акредитива, тј. која врши исплату акредитива кориснику акредитива.

- ▶ Акредитив још има много већи значај у спољнотрговинском него у унутрашњем платном промету. Међународна трговинска комора са седиштем у Паризу је 1933. године израдила Једнообразна правила и узансе о акредитивима која су се мењала 1951, 1962, 1974, 1983, 1993. и 2006. године. После ових измена, ова правила променила су назив и сада се називају Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве, која у своме пословању примењују скоро све банке у свету.

- ▶ Акредитив се увек саставља у писаном облику и он ствара акредитивној банци обавезу да кориснику акредитива исплати одређену своту новца, сама или преко пуномоћничке банке, ако до одређеног времена буду испуњени услови који су назначени у налогу за отварање акредитива. Уговорни однос постоји једино између налогодавца за отварање акредитива и акредитивне банке, док се правни однос и обавезе из тих правних односа између банке и корисника акредитива конституишу од дана када је банка кориснику акредитива саопштила да му је отворила акредитив.



▶ У пословној пракси, отварање акредитива најчешће се надовезује на дистанциону купопродају код које је корисник акредитива продавац, коме отварањем акредитива плаћа куповну цену банчин клијент, који је дао налог за отварање акредитива. Треба, међутим, нагласити да је акредитив потпуно самосталан и независан правни посао и да је без икаквог утицаја уговор о купопродаји или било који други уговор због кога је дошло до отварања акредитива.

▶ **Постоје две основне врсте акредитива:**

1. обични или безусловљени акредитив
2. документарни акредитив.

- ▶ Обични акредитив није ни у каквој правној вези са неком претходном чинидбом корисника акредитива. Појавни облици акредитива су: кредитно писмо, лични акредитив код кога су битна лична својства корисника акредитива, перманентни акредитив, који се остварује у већем броју наврата и буџетски акредитив, који се углавном користи ради извршења буџета од стране државних органа. Кредитно писмо у већини земаља је преносива хартија од вредности коју може да оствари наплатом сваки легитимни ималац те исправе.
- ▶ Документарни акредитиви најзначајнији су и најчешћи облици акредитива. Називају се још робним акредитивима. Код ове врсте акредитива, битно је да корисник акредитива пре отварања акредитива преда банци робна документа са којима се располаже робом.

▶ У ствари, на овај начин, продавац се лишава могућности да даље располаже са продатом робом, јер продајну цену наплаћује отварањем акредитива.

▶ **Постоје две основне врсте документарног акредитива:**

1. опозиви документарни акредитив код кога налогодавац за отварање акредитива може да захтева накнадно гашење акредитива, тј. затварање акредитива

2. неопозиви документарни акредитив код кога се налогодавац за отварање акредитива не може опозвати пре истека рока за реализацију акредитива, ако се са тим не сагласи корисник акредитива.

- ▶ Када у уговору о акредитиву није супротно уговорено, претпоставља се да је реч о опозивом документарном акредитиву. У циљу заштите интереса налогодавца, опозиви документарни акредитив може да мења и банка по сопственој иницијативи и на захтев налогодавца.
- ▶ Неопозиви документарни акредитив нарочито је подесан у појединим ситуацијама кад посебно треба заштитити интересе корисника акредитива. Када у конкретном односу код акредитива постоји и друга банка, од тренутка кад ова друга банка потврди неопозиви документарни акредитив ова друга банка преузима самосталну и непосредну обавезу према кориснику акредитива. Реч је о другој банци коју је одредила акредитивна банка, а не о банци коју је у циљу нотификације одредио корисник акредитива.

- ▶ Поднета робна документа банка проверава једино у томе погледу да ли су саобразна са упутствима налогодавца и ако јесу отвара акредитив, а ако нису и ако је утврдила одговарајуће неправилности и недостатке, банка је дужна да о томе одмах обавести налогодавца. Банка не преузима никакву одговорност нити обавезе у погледу робе и услуга о којима је у робним и пословним документима реч.
- ▶ У пословној пракси појављују се и дељиви документарни акредитиви. Таква својства акредитива тада се морају изричито уговорити, јер ако то није предвиђено у уговору и налогу налогодавца, банка нема никакве обавезе у погледу преносивости и дељивости акредитива.

- ▶ **Компензациони послови** су посебни услужни послови банке код којих банка преузима обавезу да изврши пребијање потраживања и дуговања између истих лица која се налазе у већем броју узајамних уговорених односа. Компензациони послови чести су у спољној трговини и њих уз овлашћење надлежних државних органа могу обављати само овлашћене банке.
- ▶ **Инкасо послови:** су услужни послови банака код којих банка преузима обавезу да наплаћује клијентима потраживања у земљи и иностранству, а клијент се овим уговором обавезује да банци за извршену услугу исплати уговорену провизију. Код инкасо послова, банка најчешће послује у име и за рачун свога клијента, тј као пуномоћник који је инкасант клијента.

- ▶ Код ових послова банка се најчешће бави наплатом меница, чекова, обвезница и других хартија од вредности. У спољној трговини имамо документиране инкасо послове где банка преузима робна документа. У зависности од карактера тих докумената разликују се: робни документарни инкасо (коносман, товарни лист, складишница) и новчани документирани инкасо (чекови, акције, каматни и дивидендни купони).
- ▶ У спољној трговини разликују се: ностро документирани инкасо послови (домаћа банка домаћи клијент), лоро документирани инкасо послови (инострани клијент углавном банка домаћим банкама документирани материјал на наплату од домаћег дужника).

- ▶ **Клириншки послови** веома су слични компензационим пословима, јер обе ове врсте послова пребијају потраживања и дуговања између држава у спољнотрговинској размени. Пребијање потраживања код клиринга врши се помоћу посебних збирних рачуна. Постоје једностранни, двострани и вишестрани клириншки послови. Могу бити уговорени и принудни.
- ▶ **Банкарске гаранције:** Код банкарских гаранција у унутрашњем и спољнотрговинском платном промету, банка гарантује извршење обавеза од стране њеног клијента и преузима обавезу плаћања, ако клијент не изврши своју обавезу према трећем лицу, док банчин клијент преузима обавезу плаћања провизије банци и обавезу надокнаде свих новчаних износа које је банка на основу банкарске гаранције исплатила неком трећем лицу за рачун свог клијента.



- ▶ **Обавезе:** увек се издају у писаном облику и увек се изражавају и измирују у новцу. Код банкарске гаранције банка одговара за своју обавезу и извршава своју обавезу, а не дужникову, увек је извршава у новцу.
- ▶ **УЧЕСНИЦИ:** У гаранцијским пословима појављују се минимално 3 учесника, па, према томе, и 3 правна односа (независна један од другог). Учесници су:\* ПОВЕРИЛАЦ – корисник гаранције\* ДУЖНИК - налогодавац\* БАНКА ГАРАНТ – издавалац гаранције (гарант).
- ▶ **ВРСТЕ ГАРАНЦИЈА:** - условне и безусловне, директне и индиректне.
- ▶ Банкарска супергаранција – гаранција друге банке, када друга банка прихвати обавезу гаранције из исте банкарске гаранције.

# *Хартије од вредности*

- ▶ **Хартије од вредности** је писана исправа којом се њен давалац обавезује да испуни обавезу уписану на тој исправи њеном законитом имаоцу.
- ▶ Из таквог појма хартије од вредности произилази: хартија од вредности је увек писана исправа, садржи писмену обавезу издаваоца да се писана обавеза унета у хартију од вредности мора испунити њеном законитом имаоцу. Суштина је у томе да се право које је уписано на хартији од вредности не може остварити без поседовања хартије од вредности. То је кључно начело које се назива начело ИНКОРПОРАЦИЈЕ.

- ▶ Посебан значај имају хартије од вредности у области саобраћаја и због тога се у свим гранама саобраћаја појављују и такве превозне исправе које имају својство хартија од вредности. Преносиви товарни лист, као хартија од вредности регулисан је у железничком саобраћају у Закону о уговорима о превозу у железничком саобраћају из 1995, у друмском саобраћају у Закону о уговорима о превозу у друмском саобраћају из 1995. и у ваздушном саобраћају у Закону о облигационим односима и основама својинскоправних односа у ваздушном саобраћају из 1998.

- ▶ У поморском саобраћају и унутрашњој пловидби се као хартија од вредности појављује теретница (коносман), која је регулисана у Закону о поморској и унутрашњој пловидби из 1998. Као хартија од вредности (коносман) има много већи значај од преносивог товарног листа. Могућност издавања преносивог товарног листа, као хартије од вредности, постоји у нашем позитивном праву тек од 1974. године, а издавање теретнице (коносмана) у унутрашњој пловидби (саобраћај рекама, језерима и каналима) је предвиђено код нас тек од 1977. године.
- ▶ Хартије од вредности имају огроман значај у сваком друштву у коме је организовано робноовчано тржиште. У целом свету осећа се стална тенденција пораста значаја хартија од вредности, због све сложенијих односа и због сталног пораста вредности које се налазе у робноовчаној циркулацији.

- ▶ Првобитно је привредна функција хартија од вредности углавном била у вези са изналажењем безготовинског облика плаћања и за мењачке функције, тј. одржавање константности куповне моћи у одређеним вредностима, без обзира на монетарно-валутне разлике, које постоје у појединим земљама.
- ▶ Ове функције у погледу плаћања веома су значајне функције, које се у савременој привреди остварују помоћу хартија од вредности. Платежна функција хартија од вредности веома је сложена и вишестрана и због тога се у правној теорији рашчлањује и разграничава у већи број осамостаљених привредних функција.

- ▶ Хартије од вредности изузетно су значајни инструменти удруживања рада и средстава и оптималне мобилизације слободних, расположивих новчаних средстава. У том погледу, хартије од вредности се користе због остваривања одређених функција, мање-више на једнообразни начин у целом свету. Посебне функције хартије од вредности имају у области монетарно-кредитне политике и заштите ликвидности у привреди. Помоћу хартија од вредности могу се задовољавати потребе привреде у погледу узајамних плаћања без додатних нових емисија, које ако нису контролисане, често могу бити жариште инфлаторних тенденција.

- ▶ Хартије од вредности су инструменти којима се задовољавају разноврсне функције кредита, јер су истовремено врло значајни кредитни инструменти, а у вези са узајамним кредитним односима, исто тако изузетно значајни инструменти обезбеђења.
- ▶ У овој области робне циркулације хартије од вредности су, такође, од посебног значаја, јер се помоћу њих обезбеђује робни промет и без физичког присуства робе на тржишту и на тај начин утиче се на временско и пословно уравнотежење понуде и потражње појединих врста роба на појединим тржиштима.

- ▶ Не упуштајући се детаљније у анализу разлика у привредним системима појединих земаља, нарочито са аспекта привредних функција и положаја хартија од вредности, можемо једино констатовати да постоје разлике у схватањима и да постоје разлике у привредним функцијама појединих хартија од вредности у појединим земљама. Велике разлике у схватањима постоје у организацији унутрашњег платног промета.
- ▶ Од свих других писаних исправа хартије од вредности се разликују додатним и строжим својствима у погледу могућности употребе и преноса свих оних вредности, које су констатоване на хартији од вредности. Управо због овог својства хартије од вредности су и добиле овај свој назив.



- ▶ Писане исправе, које се првенствено користе као доказна средства, имају ту основну функцију и улогу у правном промету да се њима олакшава и убрзава доказивање појединих чињеница и околности које самим тим не искључују могућност постојања и коришћења других доказних средстава којима се, такође, најчешће знатно теже, могу доказивати исте чињенице и околности, као и у овим писаним исправама. И хартије од вредности имају ова додатна доказна својства као и писане исправе које имају искључиво својство да су доказно средство. Међутим, хартија од вредности има и друга својства и особине, а које немају ове писане исправе које се користе као доказна средства.

- ▶ Тако на пример, у случају губитка или оштећења писане исправе, као доказно средство, постојање и садржина правног односа се може доказивати другим доказним средствима. То најчешће није случај када је реч о хартијама од вредности, јер када се хартија од вредности уништи или изгуби најчешће долази до губитка права из хартије од вредности. Затим, преносом писане исправе која има својство доказног средства не преноси се право које се доказује овим писаним исправама, док се преносом хартије од вредности преноси и право из хартије од вредности.

- ▶ Хартије од вредности треба разликовати од легитимационих папира и знакова, иако и хартије од вредности имају и ова додатна легитимациона својства. Реч је о легитимисању повериоца поседовањем одговарајуће писане исправе. Суштинске разлике, међутим, постоје и између хартија од вредности и легитимационих папира и знакова, јер се преносом легитимационог папира и знака на друго лице не преносе права повериоца према дужнику, као што је то случај код хартија од вредности.
- ▶ Губитком легитимационог папира и знака не губи се својство повериоца, док се губитком хартије од вредности најчешће губи својство повериоца права, које је констатовано на хартији од вредности.

- ▶ Полазећи од законског појма хартије од вредности и од упоређивања хартија од вредности са другим писаним исправама у правном промету, произилазе одређена доказна, легитимациона и инкорпорациона својства хартија од вредности. Хартије од вредности имају низ других особина, нарочито поједини облици хартија од вредности. Нису међутим, све особине хартија од вредности битне и не морају бити присутне код сваке хартије од вредности.

► **Битне особине хартија од вредности**, а без којих нема хартија од вредности, и које морају постојати код сваког појединог појавног облика хартија од вредности, су:

1. хартија од вредности увек мора бити у облику писмене исправе

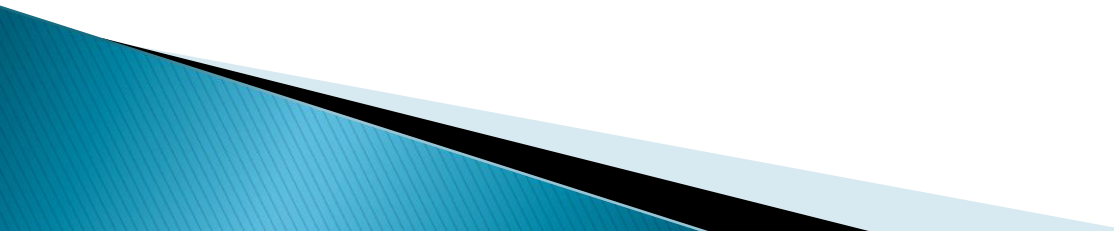
2. у хартији од вредности мора увек бити констатовано неко имовинско-материјално право, иако поред имовинског права у хартији од вредности може бити истовремено констатовано и неко друго право, право неке друге врсте. Битно је да се у свакој хартији од вредности мора констатовати њихово имовинско право.

3. право које је констатовано у хартији од вредности не може се остварити и не може се преносити на другог без истог временског преноса и поседовања хартије од вредности. Ово је начело инкорпорације, које је једно од битних начела свих појавних облика хартија од вредности.

- ▶ Хартије од вредности, на то упућује и њихов назив, увек представљају писане исправе, тј, увек морају бити у писаном облику. Не може да постоји хартија од вредности која није у облику писане изјаве. Због тога се хартије од вредности сматрају формалним правним пословима, за разлику од општих принципа неформалности у робноновчаном промету. Писани облик хартија од вредности није једино формалност код хартија од вредности. То су строго формалне писане исправе, које морају да садрже све битне састојке, јер ако хартија од вредности нема те битне елементе није реч о пуноважној хартији од вредности. Најчешће се за сваки појавни облик хартија од вредности утвђују у закону битни елементи те врсте од вредности без којих се та писана исправа не може сматрати хартијом од вредности.

▶ **Врсте хартија од вредности:**

- ▶ меница
- ▶ чек
- ▶ коносман у поморском превозу ствари
- ▶ коносман у превозу ствари унутрашњим воденим путевима
- ▶ преносиви товарни лист у железничком превозу ствари
- ▶ преносиви товарни лист у друмском превозу ствари
- ▶ преносиви товарни лист у ваздушном превозу ствари
- ▶ складишница
- ▶ акција
- ▶ обвезница
- ▶ депозитна потврда

- ▶ варант
  - ▶ благајнички запис
  - ▶ комерцијални запис
  - ▶ трезорски (државни) запис
  - ▶ сертификат о депозиту
  - ▶ јединица институције колективног инвестирања
  - ▶ финансијски деривати (опције, фјучерси, свопови и др.) којима се тргује на финансијском тржишту.
- 



► Према начину одређивања имаоца права, хартије се деле на хартије на име, хартије по наредби, хартије на доносиоца, алтернативне и мешовите хартије од вредности.

а) Хартије од вредности на име јесу хартије код којих је као ималац права назначено лице са пуним именом. Ове хартије тешко се преносе, а понекад је пренос и онемогућен. Преносе се грађанскоправним уговором о цесији. Неке хартије од вредности су хартије на име на основу самог закона, као нпр. коносман, преносиви товарни лист и др., а друге то могу постати ако се у њих унесе ректа клаузула „не по наредби”. Међутим, неке хартије од вредности које гласе на име (меница, чек и др.), ако не садрже ову клаузулу, не преносе се цесијом, већ по упрошћеном поступку - индосаментом.

б) Хартије од вредности по наредби су такве хартије у којима је изричито одређен ималац права, али је истовремено овлашћен изричитом клузулом у исправи („по наредби”), или на основу закона (као нпр. код менице), да одреди друго лице као имаоца права.

ц) Хартије од вредности на доносиоца представљају такве хартије у чијој исправи уопште није означен ималац права, већ се њихов издавалац обавезао да ће обавезу из хартије извршити сваком лицу - имаоцу хартије који му је презентира о доспелости. Хартија од вредности стиче ово својство када њен издавалац у текст унесе клаузулу „платите доносиоцу” или када то својство хартија има на основу самог закона (нпр. чек у коме није назначен корисник, сматра се да је чек на доносиоца).

д) Алтернативне хартије од вредности представљају такве хартије у којима је изричито одређено лице коме мора да се обавеза испуни, али истовремено се допушта да се обавеза изврши и другом лицу, које исправу презентира дужнику. Ове хартије разликују се од осталих по клаузули.

е) Мешовите хартије од вредности представљају сложене хартије, код којих један део хартије (нпр. плашт акције) гласи на име одређеног лица (или и по његовој наредби), а други део (нпр. купони код акција) - на доносиоца.

3. С обзиром на природу права које је у хартију инкорпорисано, хартије од вредности деле се на стварноправне хартије, облигационоправне хартије и корпоративне хартије (са правом учешћа).

а) Стварноправне хартије од вредности су такве хартије у које је инкорпорисано стварно право (право својине, право залогe). Предмет овог права могу бити покретне и непокретне ствари. Међу ове хартије спадају: коносман, преносиви товарни лист, складишница и др.

б) Облигационоправне хартије од вредности су такве хартије које садрже облигационо право - тражбину, потраживање, које може бити новчано или неновчано. То су нпр. меница, чек, обвезница и др.

ц) Корпоративне хартије од вредности су такве хартије у које је инкорпорисано право учешћа у пословању или имовини одређеног правног лица. Овде спадају акције акционарских друштава на основу којих њихов ималац има право да учествује у управљању друштвом и у расподели дивиденде. Додуше, ова хартија садржи и облигационо право (потраживање дивиденде), али оно је код ове хартије од секундарног значаја.

4. С обзиром на везу између хартије од вредности и основног посла у вези са којим је издата, хартије се могу поделити на апстрактне и каузалне хартије од вредности.

а) Апстрактна хартија од вредности је хартија из које се не види разлог (кауза) настанка обавезе дужника, тј. основни посао ради чијег извршења је издата..

▶ Дакле, из ове хартије се не види зашто дужник дугује повериоцу. Пример апстрактне хартије од вредности је меница у којој поверилац има самосталну тражбину, независну у односу на основни посао.

б) Каузална хартија од вредности је хартија у којој се јасно види разлог обавезивања дужника, односно њена повезаност са основним послом, ради чијег извршења је издата. Типичан пример ове хартије је коносман, из кога се види да је издат ради реализације уговора о превозу ствари морем или унутрашњим воденим путевима

5. С обзиром на својства емитента, хартије од вредности делимо на јавноправне и приватноправне хартије.

а) Јавноправна хартија од вредности је хартија коју издаје држава, њен орган или организација, као и други субјекти јавног права (органи територијалне аутономије, органи јединице локалне самоуправе). У ове хартије спадају нпр. обвезнице које у вези са јавним зајмом емитује држава и др.

б) Приватноправна хартија од вредности је хартија коју издају субјекти грађанског и субјекти привредног права. То су грађани и разни облици њиховог удруживања, те привредни субјекти, њихова удружења, те други облици њиховог повезивања.

6. Према року доспелости, хартије од вредности деле се на краткорочне и дугорочне хартије.

а) Дугорочна хартија од вредности је хартија чији је рок доспелости дужи од годину дана од дана емитовања.

б) Краткорочна хартија од вредности је хартија чији је рок доспелости краћи од годину дана од дана емитовања.

7. С обзиром на критеријум преносивости хартије од вредности могу се поделити на:

а) циркуларне хартије од вредности, које су намењене за лаку, брзу и сигурну циркулацију, а то су хартије по наредби и хартије на доносиоца



б) депозитне хартије од вредности, које су првенствено намењене за улагање новчаних средстава, тј. њихово полагање у депозит банке, а не за циркулацију. То су нпр. сертификат о депозиту, све врсте записа. По правилу, оне гласе на име.

ц) заменљиве хартије од вредности су хартије исте врсте, издате од једног истог емитента, у истој форми, из њих настају иста права и обавезе, односно оне које су одредиве по свом броју и номиналном износу. То су нпр. акције једног акционарског друштва, исте врсте, исте номиналне вредности, издате у истој форми.

д) незаменљиве хартије од вредности су хартије код којих критеријуми истоветности у погледу емитента, њихове садржине и форме нису испоштовани.

е) групне (скупне) хартије од вредности су хартије од вредности које се издају у великом броју у једном тренутку, нпр. у одређеној, законом прописаној минималној количини (нпр. хиљаду комада) са истом садржином и од стране једног истог емитента.

ф) појединачне (индивидуалне) хартије од вредности су хартије које нису заменљиве, са појединачно одређеном номиналном вредношћу и конкретно одређеном садржином у сваком конкретном случају њиховог издавања.

г) хартије од вредности у промету су хартије којима се може трговати на секундарном тржишту хартија од вредности.

х) Хартије од вредности ван промета су хартије којима се не може трговати на секундарном тржишту, или које се могу налазити у ограниченом промету.

8. С обзиром на природу предмета обавезе, хартије од вредности могу се делити на новчане и робне хартије.

9. Према критеријуму места издања и места испуњења обавезе, хартије од вредности деле се на домаће и међународне.

10. С обзиром на критеријум настанка права из хартије и њеног издавања, разликују се конститутивне и деклараторне хартије од вредности.

11. Према критеријуму амортизације хартија од вредности, делимо их на хартије које се амортизују и хартије које се не могу амортизовати.

12. С обзиром на критеријум да ли имаоцу доносе одређени приход, хартије од вредности деле се на хартије са сталним (константним) приносом, хартије са варијабилним приносом и хартије без приноса.

13. Према критеријуму конкретне привредне сврхе (намене), хартије од вредности деле се на платежне (платне) хартије, кредитне хартије, хартије као средства обезбеђења и шпекулативне хартије.

14. С обзиром на критеријум целине садржине, хартије од вредности деле се на дељиве хартије, сједињене хартије и збирне хартије.

15. С обзиром на облик, односно природу носача хартије од вредности деле се на: папирне, имобилизоване и безпапирне.

# ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ НА ИМЕ

- ▶ **Хартије од вредности на име** јесу хартије код којих је као ималац права назначено лице са пуним именом. Ове хартије тешко се преносе, а понекад је пренос и онемогућен. Пренос хартија од вредности на име остварује се путем уступања (цесије) потраживања. Неке хартије од вредности су хартије на име на основу самог закона, нпр. коносман, преносиви товарни лист и др., а друге то могу постати ако се у њих унесе ректа клаузула „по наредби“.
- Као законити ималац хартије од вредности на име, сматра се лице на које хартија од вредности гласи.
- Хартије од вредности на име су хартије од вредности у којима је тачно означен ималац права, а то је лице које је означено у хартијама у вредности.

- ▶ Хартије од вредности на име нарочито су погодне у оним ситуацијама када су битна индивидуална и лична својства повериоца у конкретном правном односу, па на овај начин треба заштитити интерес дужника из хартија од вредности на име, који је најчешће у претходном правном односу био поверилац у односу на неке имаоце хартије од вредности. На пример: ималац хартије од вредности на име је у претходном односу требало лично да нешто учини или направи издаваоцу ове хартије од вредности на име, а издавалац хартије на име жели да плати хартије од вредности ту услугу која можда још није ни извршена, јер ће бити извршена.

- ▶ Пренос хартија од вредности на име знатно је отежан у односу на друге хартије од вредности и то је негативна страна хартија од вредности на име, јер им је умањена циркулативност, тј. преносивост. То, међутим, не значи да се хартије од вредности на име не могу преносити. Пренос хартије од вредности на име остварује се путем уступања (цесије). У случају преноса хартије од вредности на име цесијом, на хартији од вредности ће се констатовати да је реч о цесији, а исто тако и име, односно назив новог имаоца хартије од вредности на име. Све ове клаузуле ранији ималац хартије од вредности на име треба да потврди својим потписом на самој хартији од вредности, и да преда хартију од вредности њеном новом имаоцу. На овај начин, извршен је пренос не само права из хартија од вредности на име него и пренос права на хартију од вредности на име.

# Хартије од вредности по наредби

- Код хартија од вредности по наредби, као и код хартија од вредности на име, означено име имаоца права из хартија од вредности по наредби имаоцем права из хартије од вредности по наредби, сматра и свако оно лице које означено лице у хартији од вредности одреди својом наредбом.
- Индосамент је писна изјава законитог имаоца хартије од вредности по наредби, која се ставља на полеђини те хартије од вредности и којом он својом наредбом преноси права из хартије од вредности и право на хартију од вредности на неко друго лице, које на тај начин постаје ималац хартије од вредности по наредби.



▶ Хартије од вредности по наредби могу се претворити у хартије од вредности на име, и то тако да издавалац те хартије од вредности или сваки каснији преносилац те хартије унесе клаузулу о забрани даљег преноса те хартије од вредности индосаментом. Тада се та хартија од вредности даље може преносити једино цесијом (уступањем).

▶ **Врсте индосамената код хартија од вредности по наредби:**

1. пуни индосамент
2. бланко индосамент
3. индосамент на доносиоца.

▶ У пословној пракси су честа још два облика индосамената:

1. ректа индосамент
2. повратни индосамент.

▶ Према садржини права која се преносе индосаментом, имјамо следеће врсте индосамената:

1. својински индосамент
2. заложни индосамент
3. пуномоћнички индосамент.

- ▶ **Разлике између индосамента и цесије:**
- ▶ Основни облик преноса хартије од вредности на име је цесија, а основни облик преноса хартије од вредности по наредби је индосамент. Између индосамента и цесије постоје значајне разлике у погледу правног дејстава и правних последица оваквих различитих облика преноса хартија од вредности.

# Хартије од вредности НА ДОНОСИОЦА

- Хартија од вредности на доносиоца не садржи име лица, које је титулар те хартије од вредности.
- Хартија од вредности на доносиоца се преноси простом предајом.
- Код хартије од вредности на доносиоца до максимума је изражено начело инкорпорације, јер право из хартије од вредности на доносиоца припада сваком имаоцу те хартије од вредности, а губитком ове хартије од вредности губи се и право из хартије од вредности на доносиоца. Оне се не могу амортизовати.

- ▶ Хартије од вредности на доносиоца максимално убрзавају циркулацију, али нису довољно сигурна средства у новчаној циркулацији, нарочито онда ако гласе на велике вредности.
- ▶ Хартије од вредности по наредби се у фази циркулације могу индосаментом на доносиоца претворити у хартију од вредности на доносиоца. Исто тако, хартије од вредности на доносиоца са клаузулом „по наредби” или „ректа клаузулом”, може претворити у хартију од вредности по наредби или у хартију од вредности на име.
- ▶ Нагласили смо да се хартије од вредности на доносиоца веома једноставно и брзо преносе. Значи, обичном и неформалном предајом хартије од вредности на доносиоца неком лицу преноси се и право из те хартије од вредности. Лице коме је предата хартија од вредности на доносиоца постаје законити ималац те хартије од вредности,

- ▶ а исто тако и поверилац из те хартије од вредности. Пренос права из хартије од вредности на доносиоца се уопште писано не констатује на тој хартији од вредности.
- ▶ Овакав пренос хартије од вредности на доносиоца до максимума удовољава захтевима у погледу брзине у циркулацији ових хартија од вредности.